

Strukturiranost osebnega profila, samopodobe in samospoštovanja na prehodu iz srednje v pozno adolescenco: mednarodna študija

DARJA KOBAL PALČIČ
JANEK MUSEK

POVZETEK

Besedilo obravnava nekatera temeljna področja posameznikovega osebnostnega razvoja na prehodu iz srednje v pozno adolescenco. Na začetku članek opredeljuje izraz mladostništvo in ga skuša v skladu z različnimi teoretskimi pristopi umestiti v kronološko določeno starostno obdobje. Nato obravnava mladostnikovo temeljno razvojno nalogo, ki se nanaša na oblikovanje njegove samopodobe, in v nadaljevanju obravnava omenjen pojav raziskovalno. V raziskavo sta avtorja poleg slovenskega zajela tudi vzorec francoskih mladostnikov in ugotavljala starostne razlike posebej za francoski in posebej za slovenski vzorec. Zaradi statistično pomembnih razlik v starosti med enim in drugim vzorcem primerjalne analize empirično nista izvedla, zato pa sta podala nekatera izhodišča za nadaljnje raziskovanje.

ABSTRACT

STRUCTURE OF PERSONAL PROFILE SELF-IMAGE AND SELF-ESTEEM IN THE TRANSITION FROM MID TO LATE ADOLESCENCE: INTERNATIONAL STUDY

The article deals with some fundamental areas in the development of personality in the transition from mid to late adolescence. At the beginning of the article, the concept of adolescence is defined and an attempt is made to accommodate it in a chronologically determined age period in accordance with different theoretical approaches. Then, the basic developmental task of an adolescent, that of forming a self-image, is considered. The remainder is dedicated to the study of this phenomenon. The authors took as research samples French as well as Slovenian youth and identified age differences for the two groups separately. Due to the statistically relevant age differences between the samples, the authors could not carry out a comparative analysis, however, they did propose some orientations for further research.

UVOD

ZNANSTVENO PREUČEVANJE MLADOSTNIŠTVA. Znanstveno preučevanje mladostništva, kakršnega poznamo danes, nima dolge zgodovine. Res je sicer, da so o mladini razpravljali že v antiki, vendar je ostala adolescenca vse do 18. stoletja skrita pod imenom "otročstvo" (Anatrella, 1993).

Začetki znanstvenega obravnavanja mladostništva segajo v prva leta 20. stoletja, točneje v leto 1904, ko je Stanley Hall (1904; Pačnik, 1992) opredelil adolescenco kot obdobje, polno nasprotij in pretresov, ki ga pogojujejo zlasti biološki dejavniki. Trdil je, da se "..." v ontogenezi posameznika rekapitulira filogeneza, da se v osebnem razvoju posameznika zreali razvoj celotne človeške vrste. V svojem osebnem razvoju naj bi posameznik nekako prehajal evolucijske stopnje lastne vrste. Najstništvo naj bi s svojo čustveno labilnostjo in uporništvom spominjalo na zgodnja, barbarska obdobja človeške evolucije" (Musek, 1994, 2).

O pravem znanstvenem preučevanju adolescence lahko govorimo šele v drugi polovici 20. stoletja (Anatrella, 1993), ko so raziskovalci osvetlili ta fenomen z različnih vidikov. Nekateri so se osredotočali bolj na biološki vidik, drugi na sociološki, tretji na medkulturni, četrti na razvojni vidik itd. (Pačnik, 1992).

Danes je splošno sprejeta opredelitev, da je adolescenca "..." obdobje in proces duševnega dozorevanja iz otroka v odraslega. Proces dozorevanja poteka prek medsebojnega delovanja med otrokom in njegovim predmetnim in družbenim okoljem. Od odvisnosti in zaščitenosti v lastni družini mora posameznik preiti na samostojno odločanje in delovanje ter skrb za druge, to pa zahteva reorganizacijo odnosa do sebe in sveta, pridobitev mnogih novih stališč in zmožnosti" (Horvat, Magajna, 1987, 234).

Druge opredelitve bistveno ne odstopajo bistveno od omenjene. Offer (1988), denimo, označuje adolescenco kot "..." obdobje v človekovem življenju, ki se začne s puberteto in konča takrat, ko je mladostnik dosegel razumno stopnjo neodvisnosti od staršev" (Pačnik, 1992, 11). Razdeli ga na dve fazi:

- a. **zgodnjo adolescenco**, ki traja od 12. do 15. leta, in
- b. **pozno adolescenco**, ki traja od 16. do 19. leta.

Hurlockova (1959) pa loči štiri faze mladostništva:

- a. **predadolescenco** (10-12 let), ki se nanaša na spolno dozorevanje posameznika, oblikovanje identitete, težnjo po samostojnosti, upiranje avtoritetam, spreminjanje vrednostnega sistema, usmerjenost k prosocialnim oblikam vedenja itd.,
- b. **zgodnjo adolescenco** (12-14 let), ki poleg značilnosti predhodne faze zajema zlasti postopen razvoj avtonomne morale in težnjo k popolnosti,
- c. **srednjo adolescenco** (14-17 let), ki jo označujeta razvoj formalnogičnega mišljenja in pospešen socialnoemocionalni osebnostni razvoj, in
- d. **pozno adolescenco** (17-20 let). Avtorica jo imenuje tudi doba konsolidacije ali pomirjanja s samim seboj in svetom.

Danes postajajo hipoteze o kronološki opredelitvi adolescence vedno bolj sporne - ne toliko zaradi nezadostnega upoštevanja telesnih in psihičnih razlik med posamezniki, kot zaradi zanemarjanja hitrih in obsežnih družbenih sprememb. Novejše raziskave (Claes, 1983) namreč kažejo, da se prehod iz mladostništva v odraslost iz leta v leto podaljšuje. Zato mnogi avtorji (Bojanin, 1990; Anatrella, 1993) predpostavljajo obstoj vmesne faze med mladostništvom in odraslostjo - t.i. **postadolescenco**, ki naj bi trajala tja do 30. leta. Njena temeljna razvojna naloga pa naj bi bila zaključna priprava na odraslost. Katere so njene značilnosti?

Francoski psihoterapevt in razvojni psiholog Tony Anatrella (1993) v knjigi z

Čeprav si ta področja sledijo v določenem časovnem razporedu, pa razreševanje z njimi povezanih razvojnih nalog ne poteka nujno v istem sosledju. Tako lahko prihaja do določenih obratov ali pa celo zgostitev v določenem časovnem obdobju razreševanja posameznih razvojnih nalog (Ule, Miheljak, 1995).

V raziskavi se osredotočamo na področje oblikovanja osebnostnega profila in identitete, ki se nanaša predvsem na oblikovanje in strukturiranje samopodobe in samospoštovanja na prehodu iz srednjega v pozno obdobje mladostništva (Hurlock, 1959).

Samopodobo razumemo kot množico odnosov, ki jih posameznik - zavestno ali nezavedno - vzpostavlja do samega sebe. V te odnose s samim seboj vstopa postopoma, s pomočjo predstav, občutij, vrednotenj, ocen samega sebe, svojih tipičnih socialnih naravnosti in ravnanj itd., ki jih - najprej prek prvotnega objekta, tj. matere, nato prek širšega družbenega okolja - razvija že od rojstva dalje (Nastran-Ule, 1994). S takšno organizirano celoto pojmovanj, stališč, sposobnosti, doživljanj itd., uravnava in usmerja svoje ravnanje (Musek, 1992) ter povezuje svoj vrednostni sistem z vrednostnim sistemom ožjega in širšega družbenega okolja.

Iz zgoraj povedanega je mogoče sklepati, da samopodobo v prvi vrsti sestavljajo vrednostno nevtralni samoopisi. Tiste sestavine pa, ki omogočajo posamezniku oblikovanje samoopisov in odnosov s samim seboj prek emocionalnih doživetij, imenujemo samospoštovanje. Samospoštovanje je namreč sestavni del samopodobe, ki se nanaša le na tista področja, o katerih ima posameznik oblikovane ustrezne vrednostne sodbe (Lamovec, 1994). Rosenberg (1965) ga je opredelil kot pozitivno ali negativno stališče posameznika do sebe.

METODOLOGIJA

Raziskovalni načrt

Raziskavo smo oblikovali kot klasično empirično raziskovanje, pri čemer smo uporabili enosmerne analize variance in kot multivariantno raziskovanje, kjer smo ugotavljali povezanost posameznih spremenljivk s starostjo.

Vzorec

Pri raziskavi je sodelovalo 169 slovenskih srednješolcev treh ljubljanskih gimnazij, povprečne starosti 17 let, od tega 88 fantov in 73 deklet (8 preizkušancev ni navedlo spola) in 61 francoskih srednješolcev iz enega strasbourgških licejev, povprečne starosti 16 let, od tega 18 fantov in 43 deklet. Preizkušanci so se med seboj razlikovali tudi po socialnoekonomskem statusu in učni uspešnosti.

Tabela 1: STRUKTURA SLOVENSКИH IN FRANCOŠKIH PREIZKUŠANCEV PO STAROSTI

STAROST	NACIONALNOST	Slovenci	Francozi
Skupaj	220	159	61
16 let	63	16	47
17 let	146	134	12
18 let	11	9	2

hi-kvadrat stopnje nivo
prostosti pomembnosti
97.31* 2 .000

* razlika med nacionalnima skupinama je statistično pomembna

Tabela 2: STRUKTURA SLOVENSКИH IN FRANCOŠKIH PREIZKUŠANCEV PO SPOLU

SPOL	NACIONALNOST	Slovenci	Francozi
Skupaj	222	161	61
Moški	106	88	18
Ženske	116	73	43

hi-kvadrat stopnje nivo
 prostosti pomembnosti
 11.22* 1 .001

* razlika med nacionalnima skupinama je statistično pomembna

Tabela 3: STRUKTURA SLOVENSКИH IN FRANCOŠKIH PREIZKUŠANCEV PO IZOBRAZBI OČETA

IZOBRAZBA OČETA	NACIONALNOST	Slovenci	Francozi
Skupaj	214	159	55
Osnovna šola	16	6	10
Poklicna in srednja šola	96	77	19
Višja šola in več	102	76	26

hi-kvadrat stopnje nivo
 prostosti pomembnosti
 13.10* 2 .001

* razlika med nacionalnima skupinama je statistično pomembna

Tabela 4: STRUKTURA SLOVENSКИH IN FRANCOŠKIH PREIZKUŠANCEV PO IZOBRAZBI MATERE

IZOBRAZBA MATERE	NACIONALNOST	Slovenci	Francozi
Skupaj	214	159	55
Osnovna šola	22	16	6
Poklicna in srednja šola	94	79	15
Višja šola in več	98	64	34

hi-kvadrat stopnje nivo
 prostosti pomembnosti
 8.852* 2 .012

* razlika med nacionalnima skupinama je statistično pomembna

Instrumentarij

SDQ III. - VPRAŠALNIK SAMOPODOBE ZA ADOLESCENTE (Marsh, O'Neill (1984)) obsega 136 postavk in meri 13 vidikov samopodobe: matematične sposobnosti (SDQ1), verbalno izražanje (SDQ2), akademsko samopodobo (SDQ3), reševanje problemov in ustvarjalnost (SDQ4), telesne sposobnosti in šport (SDQ5), zunanji videz (SDQ6), odnose z vrstniki istega spola (SDQ7), odnose z vrstniki nasprotnega spola (SDQ8), odnose s starši (SDQ9), religijo (SDQ10), iskrenost in zanesljivost (SDQ11), emocionalno stabilnost in varnost (SDQ12) ter splošno samopodobo (SDQ13).

OSIQ - VPRAŠALNIK SAMOPODOBE (Offer, Ostrov, Howard, Atkinson, 1988) obsega 130 postavk in meri 5 razsežnosti sebstva (Pačnik, 1992): psihološko sebstvo (obvladljivost impulzov (OSIQ1), razpoloženje (OSIQ2) in telesna samopodoba (OSIQ3)), socialno sebstvo (socialni odnosi (OSIQ4), morala (vrednote) (OSIQ5), poklicni in študijski cilji (OSIQ6)), seksualno sebstvo (vedenje in odnos do spolnosti (OSIQ7)), družinsko sebstvo (družinski odnosi (OSIQ8)) in prilagoditveno sebstvo (obvladovanje zunanjega sveta (OSIQ9), psihopatologija (OSIQ10) in optimalno prilagajanje (OSIQ11)).

Vprašalnik samopodobe OSIQ so izpolnjevali samo slovenski preizkušanci.

SS - LESTVICA SAMOSPOŠTOVANJA. Z Rosenbergovo lestvico samospoštovanja (Goldsmith, 1986, po Tkalič, 1990) merimo splošna stališča, ki jih zavzema posameznik do samega sebe. Skrajšana različica **OBOP - OMNI-BERKELEYEVEGA OSEBNOSTNEGA PROFILA** (Harary, 1991) meri notranjo in zunanjo samooceno 5 osebnostnih slogov: ekspresivnega sloga (OR, OR2), medosebnega sloga (ZE, ZE2), delovnega sloga (RU, RU2), čustvenega sloga (RD, RD2) in intelektualnega sloga (MD, MD2).

Preizkušanci so izpolnjevali tudi splošni vprašalnik, s katerim smo ugotavljali njihove splošne podatke in učno uspešnost (splošni učni uspeh v preteklem šolskem letu (USPEH), ocena iz matematike (MATPRET) in iz materinščine (SLOVPRET/FRANPRET) in zadnja skupna ocena iz matematike (MAT) in materinščine (SLOV/FRAN).

Postopek

Zbiranje podatkov je potekalo skupinsko, za slovenski vzorec februarja 1993, za francoski vzorec pa februarja 1994. Anonimnost preizkušancev je bila zagotovljena. Podatki so bili računalniško obdelani s statističnim programom CSS. Rezultati so prikazani v obliki tabelaričnih zapisov enosmernih analiz variance in multikorelacijskih analiz.

PRIKAZ IN OPIS REZULTATOV

Tabela 5 sumarno prikazuje rezultate analiz variance glede na starost slovenskih preizkušancev pri posameznih spremenljivkah: osebnostnih stilih na vprašalniku OBOP, področjih samopodobe na vprašalnikih OSIQ in SDQ III, samospoštovanju na lestvici SS in učni uspešnosti (učni uspeh, oceni iz matematike in slovenščine v preteklem šolskem letu, zadnji oceni iz matematike in slovenščine).

Na osebnostnem vprašalniku OBOP je statistično pomembna razlika na področjih **notranje in zunanje samoocene ekspresivnega sloga** glede na starost preizkušancev. Ta sloga sta pri osemnajstletnikih bolj izražena.

Tabela 5. SUMARNI PRIKAZ REZULTATOV ANALIZ VARIANCE GLEDE NA STAROST SLOVENSkih PREIZKUŠANCEV PRI POSAMEZNIH SPREMENLJIVKAH: OSEBNOSTNIH STILIH NA VPRAŠALNIKU OBOP, PODROČJIH SAMOPODOBE NA VPRAŠALNIKIh OSIQ IN SDQ III, SAMOSPOŠTOVANJU NA LESTVICI SS IN UČNI USPEŠNOSTI (UČNI USPEH, OCENI IZ MATEMATIKE IN SLOVENŠČINE V PRETEKLEM ŠOLSLEM LETU (1991/92),

ZADNJI SKUPNI OCENI IZ MATEMATIKE IN SLOVENŠČINE (1992/93)).

Spremenljivke	Srednji kvadrat	Napaka sr. kvad.	F-test	nivo pomembnosti
OR	112.1271	21.3108	5.261521	.007243*
ZE	44.8959	17.4178	2.577589	.082585+
RU	35.8242	15.7774	2.270595	.110213
RD	29.4001	36.2979	.809967	.448676
MD	49.0814	16.8233	2.917461	.060152+
OR2	113.0035	20.5099	5.509705	.005828*
ZE2	29.9882	17.3877	1.724677	.185132
RU	3.3907	19.4024	.174756	.839998
RD2	8.3605	24.7057	.338405	.713975
MD2	36.2835	15.1684	2.392043	.098296
OSIQ1	115.5319	23.6286	4.889498	.010056*
OSIQ2	237.3689	59.5586	3.985469	.022595*
OSIQ3	86.1469	18.2979	4.708012	.011815*
OSIQ4	70.8862	35.8654	1.976451	.145618
OSIQ5	37.2121	34.0124	1.094074	.340064
OSIQ6	66.7061	32.5694	2.048124	.136036
OSIQ7	100.9650	34.2571	2.947275	.058510+
OSIQ8	407.2681	90.8084	4.484917	.014416*
OSIQ9	55.9385	30.0659	1.860529	.162607
OSIQ10	302.4500	62.2956	4.855076	.010368*
OSIQ11	22.9597	38.0390	.603582	.549449
SDQ1	88.6996	70.2541	1.262554	.288797
SDQ2	72.5975	46.5243	1.560423	.216701
SDQ3	75.1163	54.2358	1.384995	.256570
SDQ4	102.4835	37.3674	2.742595	.070783+
SDQ5	16.2960	111.7757	.145792	.864579
SDQ6	9.1645	57.3611	.159769	.852627
SDQ7	203.9500	49.6709	4.106029	.020263*
SDQ8	378.5045	96.8865	3.906680	.024267*
SDQ9	148.6180	52.3602	2.838379	.064740+
SDQ10	29.0771	378.8720	.076746	.926196
SDQ11	7.0185	65.0835	.107838	.897910
SDQ12	436.1012	77.9970	5.591256	.005428*
SDQ13	360.5519	95.7790	3.764417	.027614*
SS	191.6479	42.8084	4.476876	.014520*
USPEH	.4818	.4867	.990082	.376287
MATPRET	.1112	.7862	.141375	.868392
SLOVPRET	.0873	.6289	.138870	.870561
MAT	.9223	.6656	1.385714	.256392
SLOV	1.1016	.7075	1.557030	.217409

* razlika med skupinami je statistično pomembna

+ težnja k statistično pomembni razliki med skupinami

Na vprašalniku OSIQ so statistično pomembne razlike glede na starost preizkušancev na naslednjih razsežnostih samopodobe:

- stopnja izraženosti **kontrole impulzov (OSIQ 1)** je pri osemnajstletnikih višja.
- stopnja izraženosti **čustvene samopodobe (OSIQ 2)** je pri osemnajstletnikih višja;
- stopnja izraženosti **telesne samopodobe (OSIQ 3)** je pri osemnajstletnikih višja.
- stopnja izraženosti **družinskih odnosov (OSIQ 8)** je pri osemnajstletnikih višja.
- stopnja izraženosti **psihopatologije (OSIQ 10)** je pri sedemnajstletnikih višja.

Na vprašalniku SDQ III so statistično pomembne razlike glede na starost preizkušancev na naslednjih razsežnostih samopodobe:

- stopnje izraženosti **odnosov z vrstniki istega spola (SDQ 7), odnosov z vrstniki nasprotnega spola (SDQ 8), emocionalne stabilnosti in varnosti (SDQ 12) ter splošne samopodobe (SDQ 13)** so pri osemnajstletnikih višje.

Na lestvici **samospoštovanja SS** je statistično pomembna razlika glede na starost preizkušancev. Pri osemnajstletnikih je to področje bolj izraženo.

Tabela 6 prikazuje statistično pomembne korelacije (z vrednostmi okrog 0.16 in več) 43 spremenljivk s spremenljivko starost na vzorcu slovenskih preizkušancev. Razvidno je, da med statistično pomembnimi korelacijami prevladujejo zmerne statistično pomembne korelacije.

Tabela 6. STATISTIČNO POMEMBNE KORELACIJE 43 SPREMENLJIVK S SPREMENLJIVKO STAROST (SLOVENSKI PREIZKUŠANCI).

Spremenljivke	STAROST	Spremenljivke	STAROST
OR		SDQ2	
ZE	.21	SDQ3	
RU	.26	SDQ4	
RD		SDQ5	
MD	.20	SDQ6	
OR2		SDQ7	
ZE2	.21	SDQ8	
RZ2	.20	SDQ9	
RD2		SDQ10	
MD2	.21	SDQ11	
OSIQ1	.19	SDQ13	
OSIQ2		SS	
OSIQ3	.20	SPOL	
OSIQ4		STAROST	
OSIQ5		IZOOČE	
OSIQ6	.21	IZOMATI	
OSIQ7		USPEH	
OSIQ8		MATPRET	
OSIQ9		SLOVPRET	
OSIQ10		MAT	
OSIQ11		SLOV	
SDQ1			

Prikazani so le statistično pomembni koeficienti; $p < .050$

Tabela 7 sumarno prikazuje rezultate analiz variance glede na starost francoskih preizkušancev pri posameznih spremenljivkah: osebnostnih slogih na vprašalniku OBOP, področjih samopodobe na vprašalniku SDQ III, samospoštovanju na lestvici SS in učni uspešnosti (učni uspeh, oceni iz matematike in francoščine v preteklem šolskem letu, zadnji oceni iz matematike in francoščine).

Tabela 7. SUMARNI PRIKAZ REZULTATOV ANALIZ VARIANCE GLEDE NA STAROST FRANCOSKIH PREIZKUŠANCEV PRI POSAMEZNIH SPREMENLJIVKAH: OSEBNOSTNIH STILIH NA VPRAŠALNIKU OBOP, PODROČJIH SAMOPODOBE NA VPRAŠALNIKU SDQ III, SAMOSPOŠTOVANJU NA LESTVICI SS IN UČNI USPEŠNOSTI (UČNI USPEH, OCENI IZ MATEMATIKE IN FRANCOŠČINE V PRETEKLEM ŠOLSKEM LETU, ZADNJI SKUPNI OCENI IZ MATEMATIKE IN FRANCOŠČINE).

Spremenljivke	Srednji kvadrat	Napaka sr. kvad.	F-test	nivo pomembnosti
OR	37.6632	22.3591	1.684469	.195901
ZE	4.8073	17.7001	.271599	.763277
RU	5.0305	17.0996	.294186	.746419
RD	5.8177	34.6839	.167735	.846052
MD	15.7232	20.8082	.755625	.475005
OR2	38.5321	36.5577	1.054008	.356153
ZE2	8.1924	16.8514	.486155	.617863
RZ2	5.9316	19.0180	.311895	.733472
RD2	28.4911	39.7623	.716535	.493388
MD2	15.6184	20.6112	.757766	.474019
SDQ1	139.8293	96.0428	1.455907	.242904
SDQ2	52.7786	35.8894	1.470592	.239557
SDQ3	37.8235	48.6182	.777971	.464817
SDQ4	135.1508	38.1212	3.545294	.036319*
SDQ5	167.6268	78.4302	2.137275	.128631
SDQ6	161.6172	68.4409	2.361414	.104722
SDQ7	23.4504	58.8783	.398286	.673581
SDQ8	74.0209	72.5018	1.020953	.367638
SDQ9	80.9985	74.1620	1.092183	.343352
SDQ10	41.9999	168.5632	.249164	.780414
SDQ11	35.4136	69.2936	.511065	.602956
SDQ12	23.3852	127.2558	.183766	.832690
SDQ13	66.7003	84.2422	.791769	.458640
SS	8.4118	34.1953	.245993	.782869
USPEH	.5703	.3162	1.803709	.175238
MATPRET	5.8119	.6724	8.643333	.000597*
FRANPRET	.2987	.4681	.638047	.532570
MAT	1.6438	1.0793	1.522963	.228008
FRAN	.8863	.3693	2.400279	.101071

* razlika med skupinami je statistično pomembna

+ težnja k statistično pomembni razliki med skupinami

Na osebnostnem vprašalniku OBOP in lestvici samospoštovanja SS ni statistično pomembnih razlik glede na starost preizkušancev. Na vprašalniku SDQ III so statistično pomembne razlike glede na starost preizkušancev na področju **reševanja problemov in ustvarjalnosti (SDQ 4)**. Pri 16-letnih preizkušancih je to področje bolj izraženo.

16-letni preizkušanci imajo višjo **oceno iz matematike v preteklem šolskem letu**.

Tabela 7 prikazuje statistično pomembne korelacije (z vrednostmi okrog 0.20 in več) 33 spremenljivk s spremenljivko starost na vzorcu francoskih preizkušancev.

Tabela 7. STATISTIČNO POMEMBNE KORELACIJE 33 SPREMENLJIVK S SPREMENLJIVKO STAROST (FRANCOSKI PREIZKUŠANCI).

Spremenljivke	STAROST	Spremenljivke	STAROST
OR		SDQ8	
ZE		SDQ9	
RU		SDQ10	
RD		SDQ11	
MD		SDQ12	
OR2		SDQ13	
ZE2		SS	
RZ2		SPOL	
RD2		IZOOCE	
MD2		IZOMATI	
SDQ1		USPEH	
SDQ2		MATPRET	- .49
SDQ3		FRANPRET	
SDQ4	-.35	MAT	
SDQ5		FRAN	
SDQ6		STAROST	
SDQ7			

Prikazani so le statistično pomembni koeficienti; $p < .050$

Razvidno je, da med statistično pomembnimi korelacijami prevladujejo zmerne do srednje visoke.

INTERPRETACIJA

Dobljeni rezultati se v splošnem ujemajo z izsledki tistih raziskav, ki kažejo, da postajajo posamezna področja samopodobe z zorenjem vedno bolj izrazita (Marsh, O'Neill, 1984). Naša raziskava kaže, da že enoletna razlika v starosti pomembno vpliva na določena področja samopodobe. Pogled na rezultate pove, da so v povprečju področja samopodobe starejših mladostnikov bolj izrazita, čeprav seveda vse razlike niso statistično pomembne (tabela 5 in 7).

Slovenski vzorec. Starejši slovenski mladostniki menijo (tabela 5), da obvladujejo svoje vzgibe lažje, kot to domnevajo mlajši (OSIQ 1). Res je, da je stopnja izraženosti samopodobe obvladovanja impulzov pri mlajših mladostnikih povsem ustrezna njihovi

starosti, vendar jih starejši adolescenti v tem prekašajo. Pogosteje se opisujejo kot osebe, ki brez težav prenašajo kritiko, ki se v stresnih situacijah znajo ustrezno obvladati, saj so tudi sicer - v vsakodnevnih okoliščinah - sorazmerno mirni. Statistično pomembne razlike med mlajšimi in starejšimi mladostniki ugotovimo tudi v študijah, ki jih je opravila skupina Offerjevih (1981) sodelavcev. Pačnik (1992) pa je v disertaciji *Podoba o sebi ter problem agresivnosti pri normalnih, depresivnih in parasuicidalnih adolescentih* ugotovil, da imajo starejši preizkušanci nižjo samopodobo obvladovanja impulzov (OSIQ 1).

Tudi na področju samopodobe, ki se nanaša na mladostnikova čustva, so rezultati podobni, tako na vprašalniku OSIQ kot na vprašalniku SDQ III. V primerjavi z mlajšimi, se starejši mladostniki dojemajo kot bolj mirni, sproščeni in optimistični in se ne čutijo osamljene, vendar pa se v stopnji emocionalne stabilnosti manj razlikujejo od 16-letnikov kot od 17-letnikov (SDQ 12 in OSIQ 2).

Zdi se, da lahko razlike razložimo s pomočjo dokaj heterogenega vzorca v omenjeni raziskavi. Starejši mladostniki so namreč v Pačnikovi raziskavi tisti, ki dosegajo starost od 15 do 20 let. Naša raziskava pa loči mladostnike na tri starostne skupine: najmlajši dosegajo starost 16 let, srednji 17 in starejši 18 let. Na podlagi hipoteze, da se posameznik šele v odraslosti pravzaprav uči obvladovati in nadzorovati svoje življenje (Musek, 1993, 306), pa sklepam, da je vzorec slovenskih preizkušancev dovolj reprezentativen, da z njim potrdimo omenjeno hipotezo.

Nekatera področja samopodobe, ki jih merita vprašalnika OSIQ in SDQ III, v manjši meri zajemajo tudi sestavine t.i. moči jaza, ki jih s pomočjo Catellovega vprašalnika preučuje Musek (1994). V mislih imam zlasti vidike samopodobe, kot so: obvladovanje impulzov (OSIQ 1), čustveni ton (OSIQ 2), obvladovanje zunanjega sveta (OSIQ 9) in druge. Avtor predpostavlja dvoje: (1) s starostjo se posameznikov jaz krepi in (2) moč jaza pozitivno korelira z učno uspešnostjo. Kaj lahko sklepamo iz rezultatov naše raziskave? Rezultati (tabela 5) se deloma ujemajo s prvo predpostavko, saj starejši mladostniki pomembno bolj obvladajo svoja čustva (OSIQ 2) in vzgibe (OSIQ 1), uspeva pa jim tudi, da se že bolj zrelo prilagajajo stvarnosti (OSIQ 11). V svojih poklicnih in študijskih aspiracijah nekoliko odstopajo od svojih mlajših sošolcev (OSIQ 6), kar se odraža tudi v tem, da imajo nekoliko višjo samopodobo na področju akademske uspešnosti (SDQ 1, SDQ 2, SDQ 3), čeprav razlike niso statistično pomembne.

Kot starejši ameriški preizkušanci v Offerjevih raziskavah (1981), tudi starejši slovenski preizkušanci - v primerjavi z mlajšimi - pogosteje menijo, da imajo dobre odnose s starši, da se z njimi lahko odkrito pogovarjajo o različnih težavah, njihova družinska vloga pa je jasno opredeljena. To potrjujejo rezultati na obeh vprašalnikih samopodobe OSIQ (OSIQ 8) in SDQ III (SDQ 9). Morda se dobri odnosi 18-letnih preizkušancev, ki jih imajo v družinskem okolju, prenašajo tudi na odnose z vrstniki. Starejši preizkušanci namreč radi sodelujejo z drugimi in svojim vrstnikom zaupajo (medosebni slog). V družbi z vrstniki istega spola (SDQ 7) in nasprotnega spola (SDQ 8) se počutijo sproščene. Starejši mladostniki se opisujejo kot osebe, ki jim družba vrstnikov mnogo pomeni, imajo mnogo prijateljev nasprotnega spola, s katerimi se dobro razumejo.

Statistično pomembnih razlik na posameznih področjih akademske samopodobe ni, vendar zaznamo rahlo težnjo vzporednega naraščanja stopnje izraženosti splošne akademske samopodobe (matematične sposobnosti (SDQ 1), verbalne sposobnosti (SDQ 2), akademska samopodoba (SDQ 3)) in starosti preizkušancev. 18-letni, torej najstarejši preizkušanci imajo v primerjavi z mlajšimi akademsko področje samopodobe bolj izraženo. Tudi sicer imajo boljše mnenje o sebi in se bolj cenijo kot njihovi mlajši vrstniki (SDQ 13, SS).

Kako naj razložimo ta pojav? Mar naj to pomeni, da prezgodnje institucionalno izobraževanje negativno vpliva na posameznikov osebnostni razvoj, na njegovo samopodobo ter mlajšim učencem povzroča tesnobo ob posredovanju naučenega znanja? Odgovorili bi lahko pritrdilno, vendar rezultati francoskih preizkušancev kažejo nekoliko drugačno sliko (tabela 7).

Slovenski in francoski vzorec. Rezultati kažejo, da so mlajši mladostniki v preteklem letu dosegli v povprečju višji splošni učni uspeh in višji oceni iz matematike in francoščine, čeprav razlike niso statistično pomembne in lahko govorimo le o trendu višje učne uspešnosti mlajših mladostnikov.

Rezultati analize variance pri akademskem delu samopodobe glede na nacionalnost preizkušancev - neodvisno od starosti - kažejo, da imajo francoski preizkušanci višjo samopodobo na področju verbalnega izražanja (SDQ 2) in višjo akademsko samopodobo (SDQ 3), kjer so razlike statistično pomembne (Kobal-Palčič, 1995). Nekoliko boljše mnenje imajo tudi na področju matematičnih sposobnosti (SDQ 1), vendar razlika ni statistično pomembna.

Kako bi torej lahko razložili zanimiv pojav doseganja višje učne uspešnosti in višje samopodobe na nekaterih akademskih področjih mlajših francoskih preizkušancev od starejših francoskih preizkušancev glede na splošno sprejeti hipotezi, da kognitivne sposobnosti s starostjo naraščajo, samopodoba pa se vedno bolj umirja? Kako to, da imajo francoski preizkušanci višji učni uspeh in višjo samopodobo na nekaterih akademskih področjih od svojih slovenskih vrstnikov, če pa so francoski preizkušanci v povprečju leto dni mlajši od slovenskih preizkušancev? Morebiti so francoski preizkušanci bolj dozoreli institucionalnemu izobraževanju. Možno pa bi bilo tudi, da so vsebina francoskih učnih programov in izobraževalni slogi francoskih učiteljev bolj prilagojeni učenčevi starosti in njegovim potencialom.

SKLEP

Rezultati kažejo, da je samopodoba slovenskih in francoskih preizkušancev pozitivna, razvejana ter njihovi starosti primerno razvita in stabilna. Ugotovili pa smo, da se 16-, 17- in 18-letni preizkušanci med seboj pomembno razlikujejo v nekaterih področjih samopodobe, v osebnostnih slogih, testni anksioznosti in samospoštovanju. Višje vrednosti izraženosti nekaterih področij samopodobe, kot so: obvladovanje vzgibov (OSIQ 1), razpoloženje (OSIQ 2), emocionalna stabilnost in varnost (SDQ 12), poklicni in študijski cilji (OSIQ 6), prilagajanje stvarnosti (OSIQ 11), družinski odnosi (OSIQ 8 in SDQ 9) itd., višji splošna samopodoba (SDQ 13) in samospoštovanje ter težnja k nižjim vrednostim testne anksioznosti starejših slovenskih preizkušancev se nedvomno ujemajo z ugotovitvami mnogih raziskav, ki preučujejo razvoj mladostnikove samopodobe.

Nasprotno pa je raziskava pokazala, da so mlajši francoski preizkušanci uspešnejši in izražajo težnjo k višji samopodobi na nekaterih akademskih področjih (čeprav razlike niso statistično pomembne) kot njihovi starejši sošolci.

Dolgoletnim razpravam, ali naj slovenski otroci - tako kot v mnogih zahodnih državah - vstopijo v šolo s 6 leti, se tako pridružijo tudi domneve te raziskave. Zdi se, da so nižje vrednosti določenih področij osebnostnih slogov in samopodobe mlajših preizkušancev splet običajnih razvojnih dejavnikov, pri čemer zgodnejši vstop v šolo sam na sebi ni temeljna ovira. Brez korenitih sprememb v učnih programih in načinih

poučevanja tako v prvih letih šolanja kot v nadaljnjem izobraževanju, kjer ne bi sodelovali tudi psihologi, pa bi prav gotovo škodljivo posegali v osebnostni razvoj slehernega šoloobveznega posameznika.

LITERATURA

- Anatrella, T. (1993). *Interminables adolescences: Les 12-30 ans, puberté, adolescence, postadolescence*. "Une société adoléscentrique". Ethique et Société, Paris.
- Bojanin, S. (1990). *Škola kao bolest*. Biblioteka XX vek, Beograd.
- Claes, M. (1983). *L'expérience adolescente*. Pierre Mardaga, Bruxelles.
- Hall, G.S. (1904). *Adolescence*. Appleton, New York.
- Harary, K. (1991). The Omni-Berkeley Personality profile. *Omni magazine*, 48-59.
- Horvat, L., Magajna, L. (1987). *Razvojna psihologija*. DZS, Ljubljana.
- Hurlock, E.B. (1959). *Developmental Psychology*. McGraw-Hill Book Company, New York.
- Kobal-Palčič, D. (1995). Samopodoba in učna uspešnost: primerjalna študija med vzorcema slovenskih in francoskih mladostnikov. (magistrska naloga).
- Lamovec, T. (1994 c). Samospoštovanje. V:T. Lamovec (Ured.) *Psihodiagnostika osebnosti 2*. Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana, 61-73.
- Marsh, H.W., O'Neill, R. (1984). Self description questionnaire III: The construct validity of multidimensional self-concept ratings by late adolescents. *Journal of Educational Measurement*. 21 (2), 153-174.
- Musek, J. (1992). Struktura jaza in samopodobe. *Anthropos* 24: III-IV, 59-79.
- Musek, J. (1993). Znanstvena podoba osebnosti. *EDUCY*, Ljubljana.
- Musek, J. (1994). Mladostništvo (adolescenca). Neobjavljeno.
- Musek, J. (1994). Psihološki portret Slovencev, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Nastran-Ule, M. (1994). Temelji socialne psihologije. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Offer, D., Ostrov, E., Howard, K.I. (1981). *The adolescent: a psychological self-portrait*. Basic Books, New York.
- Offer, D., Ostrov, E., Howard, K.I., Atkinson, R. (1988). *The teenage world: adolescents' self-image in ten countries*. Plenum Publishing corporation, New York.
- Pačnik, T. (1992). Podoba o sebi ter problem agresivnosti pri normalnih, depresivnih in parasuicidalnih adolescentih. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, (dizertacija).
- Rosenberg, M. (1965). *Society and adolescent Self-Image*. Princetone, NJ: Princetone University Press.
- Tkalčič, M. (1990). Odnos med spolno orientacijo in nekaterimi vidiki samopodobe (magistrska naloga).
- Zupančič, M. (1993). Razvojne naloge mladostnika in institucionalno izobraževanje. *Psihološka obzornja*. 2 (3-4), 207-213.
- Žmuc-Tomori, M. (1983). Pot k odraslosti: kaj je in kaj ni motnja v otrokovem duševnem razvoju. Cankarjeva Založba, Ljubljana.